

Bringing the Convention closer to home
La Convention à votre porte

Тероризъм¹

1. Основни понятия за тероризма и ЕСПЧ.....	1
2. Предотвратяване на тероризма	2
3. Мерки с цел спиране на терористични нападения.....	4
4. Арест и предварително задържане на заподозрени в терористична дейност.....	4
5. Наказателно производство срещу заподозрени в терористична дейност	5
6. Третиране на заподозрени в или осъдени за терористична дейност лица, докато са задържани.....	6
7. Експулсиране или екстрадиране на заподозрени в или осъдени за терористична дейност лица.....	7
8. „Извънредно предаване“ на заподозрени в терористична дейност.....	7
9. Окончателни бележки относно тероризма и ЕСПЧ.....	8

1. Основни понятия за тероризма и ЕСПЧ

Тероризмът е бич за много страни. Отнел живота на множество невинни хора, той е в противовес с основни демократични ценности и човешки права — начело с правото на живот — които всички държави страни по Конвенцията са длъжни да закрилят². Правителствата, полицията, тайните служби и съдилищата са начело на борбата с тероризма, но как могат същевременно да гарантират спазване на собствените си задължения относно правата на човека? Редно ли е заподозрените да се изтезават с цел получаване на информация? А телефонните разговори и електронната поща — да се следят от властите? Редно ли е държавата да отменя избори, закрива медии и провежда тайни съдебни процеси?

На подобни въпроси се е налагало да отговаря Европейският съд по правата на човека в работата си по налагане на Европейската конвенция за правата на човека в подписалите я държави. Още първото решение на Съда³ — през 1960 г. — е относно мъж, задържан в Ирландия по силата на специални антитерористични правомощия. Както ще видите, решенията на Съда показват, че държавите трябва да съгласуват действията си в борбата с тероризма със задължението си да спазват правата на човека.

¹ © Съвет на Европа/Европейски съд по правата на човека, 2016

Предупреждение: Съдържанието на този видеоклип не задължава Съда.

² Чл. 1 от [Насоките на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно правата на човека и борбата с тероризма](#), приети от Комитета на министрите на 11 юли 2002 г.

³ *Lawless срещу Ирландия*, 332/57, 14 ноември 1960 г.

Трябва да подчертаем, че Конвенцията все пак оставя свобода на действие на държавите за справяне с извънредни ситуации. По-точно чл. 15 допуска дерогиране от определени задължения на държавите. Това е възможно „по време на война или на извънредно положение, застрашаващи съществуването на нацията“. Мерките трябва да не превишават необходимостта, налагана от положението, и да са съвместими с останалите задължения на държавата по международното право.

Някои права обаче (и в отговор на един от поставените въпроси) са безусловни, включително гарантираното от член 3 право на човек да не бъде подлаган на изтезания и други форми на малтретиране. Това е едно от правата, които според Конвенцията са абсолютни и при никакви обстоятелства не се допуска дерогиране от тях⁴.

И без чл. 15 държавите могат да ограничават повечето права по Конвенцията — тези, които не се приемат за абсолютни — на определени основания. Това включва, но не се ограничава до извънредни ситуации, напр. непосредствена терористична заплаха. Държавите се ползват с т.нар. „широко поле на преценка“, т.е. широка свобода на приоритизиране между правата на отделните лица и интересите на националната сигурност⁵.

Както показва това изложение, борбата с тероризма не дава на държавите картбланш за вмешателство в правата на лицата, намиращи се в юрисдикцията им. Правителствата винаги ще трябва да доказват, че предприетите от тях мерки за борба с тероризма са оправдани от поне едно основание, посочено в текста на Конвенцията или тълкуванията на Съда в неговите решения.

Нека разгледаме някои важни дела, касаещи свързани с тероризъм въпроси.

2. Предотвратяване на тероризма

За предотвратяване на тероризма държавите могат да предприемат например мерки, нарушаващи правото на неприкосновеност на личния живот, свободата на изразяване или сдружаване или правото на свободни избори.

Чл. 8 от Конвенцията гласи, че всеки има право на неприкосновеност на личния си живот. Борбата с тероризма обаче допуска специални методи на наблюдение с цел събиране на информация, която би допринесла за предотвратяване на терористични актове или арестуване и съдебно преследване на заподозрени лица.

Още през 70-те години Съдът приема, че в демократично общество, при извънредни обстоятелства, законоустановените правомощия за тайно следене на кореспонденцията и далекосъобщенията са необходими в интерес на националната сигурност и/или за предотвратяване на безредици и престъпления⁶. Не толкова отдавна Съдът прие, че следенето на заподозрени в тероризъм лица чрез глобалната система за позициониране (GPS) не е нарушение на правото на неприкосновеност на личния живот съгласно чл. 8⁷. В случая Съдът е убеден, че са налице достатъчни гаранции срещу произволно прилагане на такива методи.

⁴ *Öcalan срещу Турция* [GC], [46221/99](#), § 179, ЕСПЧ 2005-IV и *А. и други срещу Обединеното кралство* [GC], [3455/05](#), § 126, ЕСПЧ 2009

⁵ *Leander срещу Швеция*, [9248/81](#), § 59, 26 март 1987 г.

⁶ *Klass и други срещу Германия*, [5029/71](#), 6 септември 1978 г., серия А, № 28, § 48

⁷ *Uzun срещу Германия*, [35623/05](#), § 80, ЕСПЧ 2010 (извадки)

От друга страна предоставените от специалното антитерористично законодателство права на полицията да спира и претърсва лица без основателни подозрения за престъпление са признати за нарушение на правото на жалбоподателите на неприкосновеност на личния им живот⁸. Във визирания случай предоставената на полицията свобода на действие е твърде широка, без да е придружена от подходящи гаранции срещу злоупотреба.

Нека сега разгледаме защитената от чл. 10 свобода на изразяване в контекста на предотвратяването на тероризма. Съдът приема, че осъждането на журналисти за публикуване на тълкувани като подстрекателство към насилие изявления от лица, заподозрени в членство във въоръжена терористична група, не е нарушение на правата на журналистите по тази разпоредба⁹. Освен това умерена глоба за съучастничество в оправдаване на/снизходителност към терористична дейност, наложена на автор на карикатура с провокативен надпис относно нападението на Световния търговски център през 2001 г., не е сметната за нарушение на правата на автора съгласно член 10. В разглеждания случай Съдът е приел, че предвид момента на публикуване — едва 2 дни след атаката — авторът би трябвало да е съзнавал въздействието, което публикацията би предизвикала¹⁰.

В друг случай обаче отлагането — дори относително кратко — на тиража на вестници по силата на специално антитерористично законодателство е сметнато за нарушение на чл. 10¹¹. Според Съда чрез форма на цензура националните съдилища неоправдано са ограничили важната контролна роля на пресата.

По дело, заведено от осъден за разпространение на сепаратистка пропаганда мажоритарен акционер в седмичник, не е установено нарушение на чл. 10. Вестникът — собственост на жалбоподателя, публикувал читателски писма със силни думи, обвиняващи властите в брутално потисничество в югоизточна Турция. Предвид цялостния терористичен контекст на публикуване на текстовете и това, че те биха могли да подбудят насилие и омраза, Съдът приема, че националните власти са представили достатъчни и подходящи основания за намеса в свободата на изразяване на жалбоподателя¹².

Нека погледнем предотвратяването на тероризма в контекста на свободата на сдружаване, гарантирана от чл. 11 и включваща правата на политическите партии и други организации. Според Съда правителство, закрило партии, чиято пряка политическа цел е в разрез с демократичните принципи на националната конституция, не е нарушило тази разпоредба¹³. При разглеждания случай националните съдилища вече са приели, че въпросните партии са служили като оръдие на терористична организация и че действията и изказванията на членовете им не са изключвали употребата на сила за постигане на целите им.

В друго дело Съдът не установява нарушение на правото на свободни избори, когато извършвали незаконна партийна дейност електорални групи, закрити поради връзките им с терористична организация, са изключени от участие в избори¹⁴. Закриването на групите е

⁸ *Gillan u Quinton срещу Обединеното кралство*, [4158/05](#), § 87, ЕСПЧ 2010 (извадки)

⁹ *Falakaoğlu u Saygılı срещу Турция*, [22147/02](#) и 24972/03, §§ 29-37, 23 януари 2007 г.

¹⁰ *Leroy срещу Франция*, [36109/03](#), §§ 36-48, 2 октомври 2008 г.

¹¹ *Ürper u други срещу Турция*, [14526/07](#) и др., §§ 44-45, 20 октомври 2009 г.

¹² *Sürek срещу Турция* (№ 1) [GC], [26682/95](#), §§ 59-65, ЕСПЧ 1999-IV

¹³ *Herri Batasuna u Batasuna срещу Испания*, [25803/04](#) и 25817/04, §§ 94-95, ЕСПЧ 2009

¹⁴ *Etxeberria u други срещу Испания*, [35579/03](#) и др., §§ 51-56, 30 юни 2009 г.

Herritarren Zerrenda срещу Испания, [43518/04](#), § 43, 30 юни 2009 г.

сметнато за пропорционално на целта за защита на демокрацията, а предвид липсата на произвол от страна на властите, то не е нарушило правото на обществеността на свободно изразяване на мнение.

3. Мерки с цел спиране на терористични нападения

За възпиране на терористични атаки, държавите при необходимост могат да прилагат смъртоносна сила.

Както обаче бе споменато по-рано, те са длъжни да защитават гарантираното от чл. 2 право на живот на всяко лице, включително заподозрените в тероризъм. Употребата на смъртоносна сила при самозащита трябва да бъде „абсолютно необходима“, за да може да се обоснове с тази разпоредба. Например убийството през 1988 г. от британски военни на трима членове на Ирландската републиканска армия, заподозрени в подготовка на бомбен атентат, е признато за нарушение на чл. 2, тъй като е могло операцията да се осъществи без прибегване до смъртоносна сила¹⁵.

От друга страна, смъртта на заложници в московски театър поради газ, използван за неутрализиране на похитителите, не е приета за нарушение на чл. 2¹⁶. Въпреки че газът е опасен и потенциално смъртоносен, употребата му не е била с цел умъртвяване. Той е постигнал желаните ефекти върху терористите, т.е. повечето от тях са изпаднали в безсъзнание, помогнал е за освобождаването на останалите заложници и е намалил опасността от взрив. В този случай обаче Съдът отделно се произнася, че Русия не е спазила своите положителни задължения по чл. 2, тъй като операцията по спасяване на припл. 900 заложници не е била достатъчно добре подготвена.

4. Арест и предварително задържане на заподозрени в терористична дейност

Арестът и предварителното задържане на заподозрени в терористична дейност трябва да отговарят на правото им на свобода и сигурност, гарантирано от чл. 5.

На първо място, трябва да са налице основателни причини за подозрения към лицето в тероризъм, за да може арестът му да се обоснове с тази разпоредба¹⁷. Възможно е обаче често да се налага полицията да задържа заподозрени в терористична дейност лица по данни, които са надеждни, но не могат да се разкрият на заподозрения или представят в съда, без източникът им да се постави в опасност. Ето защо Съдът е приел, че чл. 5, пар. 1 от Конвенцията не бива да се тълкува като поставящ непропорционална тежест върху властите при предприемане на ефективни антитерористични мерки с цел изпълнение на задължението им по Конвенцията да пазят живота на хората¹⁸.

¹⁵ *McCann и други срещу Обединеното кралство* [GC], [18984/91](#), 27 септември 1995 г., § 213, серия А, № 324

¹⁶ *Finogenov и други срещу Русия*, [18299/03](#) и 27311/03, ЕСПЧ 2011 (извадки)

¹⁷ *Fox, Campbell и Hartley срещу Обединеното кралство*, [12244/86](#), 12245/86 и 12383/86, 30 август 1990 г., серия А, № 182, § 35

¹⁸ *O'Hara срещу Обединеното кралство*, [37555/97](#), § 35, ЕСПЧ 2001-X, *Sher и други срещу Обединеното кралство*, [5201/11](#), 20 октомври 2015 г. (неокончателно)

В дело срещу Обединеното кралство обаче Съдът приема за нарушение на чл. 5 безсрочното задържане на заподозрени в терористична дейност чуждестранни граждани, когато те не могат да се депортират поради риск от малтретиране в приемащата държава¹⁹. За допускане на такова задържане Великобритания е поискала дерогиране по споменатия чл. 15, но е установено, че мярката представлява неоправдана дискриминация между британски и чужди граждани.

По принцип срокът на задържане на заподозряно в тероризъм лице не бива да надвишава разумното. Съответно предварителното задържане на лица, заподозрени в принадлежност към баска терористична организация, за между 4 и половина и 6 години е признато за нарушение на чл. 5, пар. 3²⁰.

Чл. 5, пар. 4 гарантира правото на заподозрените в терористична дейност на своевременно обжалване законосъобразността на задържането. Поради липса на такова обжалване е установено нарушение на тази разпоредба в случая на заподозрян във връзки с Ал-Кайда иракски гражданин, задържан в транзитен център от затворен тип до депортиране от Белгия²¹.

Държавите трябва да спазват и процесуалните гаранции на обжалването. Не е установено нарушение на чл. 5, пар. 4 по дело за задържане по съображения за национална сигурност на материали, свързани със законосъобразността на задържането на заподозрени в терористична дейност чуждестранни граждани²². Във визириания случай процесуалното изискване за обжалване е спазено, тъй като непредставяващите тайна материали срещу петима от жалбоподателите са достатъчно подробни, за да може ефективно да се обжалва законосъобразността на задържането.

5. Наказателно производство срещу заподозрени в терористична дейност

Както всеки обвиняем, заподозрените в тероризъм имат гарантираното от чл. 6 право на справедлив съдебен процес.

На първо място, съображения за сигурност или обществен ред не са основание за нарушение на правото на обвиняемия да запази мълчание и да не свидетелства срещу себе си²³.

Съдът приема, че получени от полицията изявления на непълнолетен, арестуван по подозрение за подстрекаване и активно подпомагане терористична организация, комуто е отказан достъп до адвокат по време на полицейското задържане, не могат да се използват като доказателство срещу него²⁴.

По друго дело забраната за достъп на задържан до адвокат за почти 7 дни, ограничаването на броя и времетраенето на срещите с адвоката и недопускането на провеждането им насаме също е признато за нарушение на чл. 6, пар. 3, б. „с“ от Конвенцията²⁵.

¹⁹ *A. и други срещу Обединеното кралство* [GC], [3455/05](#), § 190, ЕСПЧ 2009

²⁰ *Berasategi срещу Франция*, [29095/09](#), 26 януари 2012 г.; *Esparza Luri срещу Франция*, [29119/09](#), 26 януари 2012 г.; *Guïton Esparza срещу Франция*, [29116/09](#), 26 януари 2012 г.; *Sagarzazu срещу Франция*, [29109/09](#), 26 януари 2012 г. и *Soria Valderrama срещу Франция*, [29101/09](#), 26 януари 2012 г.

²¹ *M.S. срещу Белгия*, [50012/08](#), § 166, 31 януари 2012 г.

²² *A. и други срещу Обединеното кралство* [GC], [3455/05](#), § 220-222, ЕСПЧ 2009

²³ *Heaney и McGuinness срещу Ирландия*, 34720/97, § 58, ЕСПЧ 2000-XII

²⁴ *Salduz срещу Турция* [GC], [36391/02](#), §§ 62-63, ЕСПЧ 2008

Освен това при наказателно производство използването на изявления, получени чрез изтезания или друга форма на малтретиране, автоматично прави процеса несправедлив, т.е. в нарушение на чл. 6²⁶. Това важи не само когато жертвата на забранено от чл. 3 третиране е самият жалбоподател, но и когато са засегнати трети лица.

Съдът се произнася например, че експулсиране от Обединеното кралство в Йордания, където жалбоподателят задочно е осъден за различни терористични престъпления, би нарушило правото му на справедлив процес, тъй като има реален риск извлечени чрез изтезание на други лица доказателства да бъдат признати срещу него при повторно разглеждане на делото в Йордания²⁷.

Друг пример е случаят на марокански гражданин, арестуван и съден в Белгия за участие в терористична дейност. Съдът приема, че получените от свидетел в трета държава показания срещу мароканския гражданин не е бивало да се допускат като доказателства от белгийските съдилища, без преди това да се направи проверка дали свидетелят не е бил подлаган на третиране в противоречие с чл. 3, както твърди жалбоподателят²⁸.

6. Третиране на заподозрени в или осъдени за терористична дейност лица, докато са задържани

Третирането на заподозрените в тероризъм по време на предварителното задържане също трябва да спазва чл. 3 и абсолютната забрана за изтезания, нечовешко и унижително отношение. Използването на техники на разпит като покриване на главата, лишаване от сън, храна и вода и подлагане на шум, са признати за нарушения на чл. 3 поради силното физическо и психическо страдание, което причиняват на жертвите²⁹.

Осъдените терористи се ползват със същата закрила от забранено от чл. 3 третиране и докато са лишени от свобода. Например щателното претърсване, включително на най-интимните части на тялото, на което осъден терорист е подлаган след всяко свиждане в продължение на две години, са признати за унижително отношение³⁰.

Нарушение на чл. 3 обаче не е установено в случая на опасен международен терорист с доживотна присъда, държан в условия на строг тъмничен затвор в продължение на 8 години³¹. По това дело Съдът е решил, че цялостните условия, в които лицето е задържано, не са толкова сурови, че да представляват нечовешко или унижително отношение, като е взел предвид физическата среда, липсата на пълна изолация на лицето, както и неговия характер и заплахата, която представлява то.

В случая на друг лишен от свобода терорист Съдът се произнася, че липсата на средства за комуникация и изключително трудният достъп за свиждания представляват нечовешко отношение³². Впоследствие обаче увеличаването на съвместните дейности с други лишени от

²⁵ *Öcalan срещу Турция* [GC], [46221/99](#), §§ 148, CEDH 2005-IV

²⁶ *Gäfgen срещу Германия* [GC], [22978/05](#), § 187, 1 юни 2010 г.

²⁷ *Othman (Abu Qatada) срещу Обединеното кралство*, [8139/09](#), §§ 285 и 287, ЕСПЧ 2012

²⁸ *El Haski срещу Белгия*, [649/08](#), § 99, 25 септември 2012 г.

²⁹ *Ирландия срещу Обединеното кралство*, [5310/71](#), решение от 18 януари 1978 г., серия А, № 25, § 168

³⁰ *Frérot срещу Франция*, [70204/01](#), §§ 47-48, 12 юни 2007 г.

³¹ *Ramirez Sanchez срещу Франция* [GC], [59450/00](#), § 150, ЕСПЧ 2006-IX

³² *Öcalan срещу Турция* (№ 2), [24069/03](#) и др., 18 март 2014 г.

свобода и на честотата на роднинските свиждания прави по-нататъшното му лишаване от свобода съвместимо с чл. 3.

7. Експулсиране или екстрадиране на заподозрени в или осъдени за терористична дейност лица

При реален риск заподозряно в или осъдено за терористична дейност лице да бъде подложено на малтретиране в друга държава, забраната за връщане там е абсолютна, независимо от престъпленията или поведението на лицето в миналото³³.

Съдът се произнася например че изпълнението на решение за депортиране на терорист в Тунис, където е бил задочно осъден, би нарушило правата му по чл. 3, тъй като италианското правителство не е получило достатъчни дипломатически уверения, че жалбоподателят няма да бъде застрашен от забранено от Конвенцията третиране³⁴.

Съдът е разглеждал и дела срещу държави, екстрадирали или депортирали заподозрени в тероризъм лица въпреки негови указания до правителствата съгласно Правило 39 от Правилника на Съда да се въздържат от подобни действия, докато получат възможност да разгледат жалбата на жалбоподателя по същество. Той например е признал за нарушение на чл. 3 и чл. 34 екстрадирането — въпреки разпореждане от Съда по Правило 39 — на жалбоподател с тунизийско гражданство от Белгия в САЩ, където е подлежал на доживотно лишаване от свобода за терористични престъпления, което не може да се приеме за подлежащо на намаляване съгласно Конвенцията³⁵.

8. „Извънредно предаване“ на заподозрени в терористична дейност

В последните години някои държави практикуват т.нар. „извънредно предаване“ на заподозрени в тероризъм лица. Известна и като „извънсъдебно прехвърляне“, тази мярка представлява прехвърляне на лице от една юрисдикция или държава в друга с цел задържане и разпит извън редовната съдебна система. Тя е абсолютно несъвместима с върховенството на закона и защитаваните от Конвенцията ценности поради преднамереното пренебрегване на гаранциите за надлежен процес³⁶.

Съдът например признава за нарушение на чл. 5 незаконосъобразното задържане на германски гражданин от ливански произход, който е бил заподозрян във връзки с терористи и е „предаден извънредно“. По-точно той е предаден на агентите на Централното разузнавателно управление (ЦРУ) на САЩ, които по това време осъществяват дейност в „Бивша югославска република Македония“³⁷. По това дело Съдът установява нарушение на чл. 3 и във връзка с изтезанието и нечовешкото и унижително отношение, на което лицето е подложено, докато е било задържано.

Установени са нарушения на 4 члена на Конвенцията — 2, 3, 5 и 6 — в случая на заподозряно в тероризъм лице, предадено на осъществяващи дейност в Полша агенти на ЦРУ и лишено от

³³ *Saadi срещу Италия* [GC], [37201/06](#), ЕСПЧ 2008

³⁴ *Saadi срещу Италия* [GC], [37201/06](#), § 147-149, ЕСПЧ 2008

³⁵ *Trabelsi срещу Белгия*, [140/10](#), §§ 121-139 и 144-154, 4 септември 2014 г.

³⁶ *Babar Ahmad и други срещу Обединеното кралство* (реш.), [24027/07](#), 11949/08 и 36742/08, § 114, 6 юли 2010 г.

³⁷ *El-Masri срещу Бивша югославска република Македония* [GC], [39630/09](#), ЕСПЧ 2012

свобода в американската военноморска база Гуантанамо Бей в Куба след „извънредно предаване“³⁸. В решението си Съдът налага на Полша да иска уверения от властите на САЩ, че жалбоподателят няма да бъде осъден на смърт след неговото „извънредно предаване“.

9. Окончателни бележки относно тероризма и ЕСПЧ

Близкото и по-далечното минало показват, че тероризмът и всяването от него насилие изправят държавите пред сериозни предизвикателства, като често се налага те да отвърщат с изключително строги мерки. Както посочва Съдът в едно от решенията си, не може да се иска от държавата „да чака катастрофа, преди да предприеме мерки за справяне с нея“³⁹.

Видно от това изложение, в борбата си с тероризма държавите трябва да намират равновесие между задълженията си за опазване националната сигурност и живота на намиращите се в тяхната юрисдикция хора и за зачитане на гарантираните от Конвенцията други права и свободи.

В преценката дали антитерористичните мерки отговарят на Конвенцията, Съдът разглежда внимателно всички обстоятелства по случая. Този вид контрол на европейско ниво има за цел да подпомогне съвместното съществуване на борбата с тероризма и закрилата на човешките права.

Всички дела, споменати в това изложение, можете да намерите в базата данни HUDOC⁴⁰. Допълнителна информация има на интернет страницата на Съда⁴¹ и в съответните учебни материали на HELP⁴² — Програмата на Съвета на Европа за обучение на правници в областта на правата на човека.

³⁸ *Al Nashiri срещу Полша*, [28761/11](#), §§ 518-519, 24 July 2014

³⁹ *А. и други срещу Обединеното кралство* [GC], [3455/05](#), § 177, ЕСПЧ 2009

⁴⁰ <http://hudoc.echr.coe.int>

⁴¹ www.echr.coe.int

⁴² www.coe.int/help